

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.42.21032>

УДК: 008/394:331:311+314(045)

ЖИТТЄВІ ПРАГНЕННЯ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЧАСИ ВІЙНИ**Лариса Осадча**

Національний музей історії України у Другій світовій війні.

Меморіальний комплекс

osadcha.lv@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0797-2788>

Анотація. Дослідження присвячено аналізу життєвих прагнень молоді як чинника безпекової політики в умовах війни. Увагу зосереджено на осмисленні поняття «життєві прагнення» у зв'язку з культурою праці, трудовими очікуваннями та професійними орієнтаціями молодого покоління. Методологічну основу дослідження становить поєднання концептуального, порівняльного та соціологічно-статистичного аналізу. Обґрунтовано, що життєві прагнення молоді, пов'язані з освітою, працею та професійною самореалізацією, мають безпекове значення в умовах війни, оскільки впливають на соціальну стійкість, демографічне відновлення та збереження людського капіталу держави. Встановлено, що українська молодь загалом зберігає високий рівень освітніх і професійних прагнень, виявляє адаптивну мотивацію, здатність переосмислювати життєві стратегії в умовах війни.

Ключові слова: життєві прагнення молоді, культура праці, людський капітал, молодіжна політика, національна безпека.

Вступ

У сучасному суспільстві життєвий простір людини формується переважно у трьох взаємопов'язаних царинах: цифровій комунікації, професійній діяльності та родинному середовищі. Саме вони забезпечують її введення у соціальну реальність, задоволення потреб у належності, взаємодії, самоствердженні та самореалізації. У цьому контексті особливої уваги заслуговує галузь праці як один із ключових механізмів соціалізації, економічного відтворення та конструювання індивідуальної життєвої перспективи.

Значення праці виходить далеко за межі її утилітарного розуміння як засобу забезпечення базових матеріальних потреб. Вона виступає важливим чинником формування соціальної та професійної ідентичності, освітнього і кар'єрного зростання, набуття досвіду самоорганізації та громадянської активності. Водночас стан ринку праці, рівень зайнятості населення, характер трудових амбіцій і професійних орієнтацій є чутливими індикаторами не лише економічного добробуту держави, але також її соціальної стійкості, демографічної відтворюваності та безпекового потенціалу.

В умовах війни цей взаємозв'язок набуває особливої гостроти. Воєнні загрози, вимушена міграція, руйнування звичних моделей професійної реалізації, трансформація ринку праці та загальна нестабільність істотно впливають на життєві стратегії молодого покоління. За таких обставин життєві прагнення молоді постають не лише як соціально-психологічний або культурний феномен, а як важливий аналітичний показник, що дає змогу оцінити ступінь суспільного оптимізму, готовність до освітнього й професійного саморозвитку, рівень зв'язку індивідуального майбутнього з майбутнім держави.

Особливої значущості ця проблема набуває з огляду на те, що саме молодь є носієм людського капіталу, від якого залежать перспективи повоєнного відновлення країни, її економічної конкурентоспроможності, соціальної консолідації та довготривалої стійкості. Відтак життєві прагнення молоді – це один із чинників національної безпекової політики, оскільки вони відображають готовність молодого покоління здобувати освіту,

інтегруватися у професійне середовище, реалізувати власний потенціал у межах країни та брати участь у її відновленні. У цьому сенсі дослідження життєвих прагнень молоді в умовах війни є важливим для осмислення взаємозв'язку між трудовою мотивацією, соціальною стійкістю, людським капіталом і національною безпекою.

Мета та завдання дослідження

Мета статті – концептуалізація поняття «життєві прагнення» та з'ясування того, у який спосіб життєві прагнення молоді у галузях освіти, праці та професійної самореалізації постають чинником безпекової політики в умовах війни.

Завдання статті такі:

- 1) уточнити зміст поняття «життєві прагнення» у зв'язку з освітою, працею та професійною самореалізацією молоді;
- 2) проаналізувати соціальні і трудові чинники, що впливають на формування життєвих прагнень молодого покоління в умовах війни;
- 3) з'ясувати специфіку життєвих прагнень української молоді як чинника безпекової політики, соціальної стійкості та повоєнного відновлення України.

Методологія дослідження

Методологічну основу статті становить між-дисциплінарний підхід, що поєднує елементи статистичного, соціологічного аналізу та соціокультурної інтерпретації життєвих прагнень молоді. Було застосовано метод концептуального аналізу для уточнення змісту поняття «життєві прагнення» та його співвіднесення з поняттями культури праці, трудових орієнтацій, життєвих стратегій і кар'єрних амбіцій. Порівняльний метод використано для зіставлення особливостей життєвих прагнень молоді в українському та глобальному контекстах. Аналітичний підхід дав змогу розкрити зв'язок між життєвими прагненнями молоді та чинниками соціальної стійкості й безпекової політики в умовах війни.

Результати дослідження

У сучасних умовах війни життєві прагнення молоді набувають особливого значення як чинник, що визначає її поведінкові стратегії, професійні орієнтації та соціальну активність. Для їх аналізу необхідно уточнити зміст цього поняття та окреслити його аналітичний потенціал.

Прагнення – це різниця між тим, що особа має, та тим, чого вона хоче досягти, або між тим, де вона є, та куди в соціальній системі хоче потрапити. Рівень прагнень формується через освітню систему, культурні зразки та ідеали, завдяки реальним досягненням та схваленням, які людина отримує в соціумі і які закріплюють її налаштованість успішно досягати складних цілей. Соціум має супроводити молоду людину настановою цінувати те, чого вона може досягнути в ньому. «Можливості залежать не лише від вибору людини, а й від її соціальних обставин. Соціальні обставини, тобто те, чим суспільство може забезпечити своїх громадян з погляду структур, та когнітивна життєва карта разом дають ширшу картину феномену – здатність людини прагнути. Ці прагнення також залежать від досвіду життя людини в спільноті – того, чого вона навчається від суспільства, і того, чим суспільство може їй забезпечити» (Gardiner Drew and Goedhuys Micheline 2020, 8). Бідність, втрата відчуття безпеки не стимулюють прагнення, а навпаки, притупляють їх. Суб'єктивне благополуччя, безпека надихають міркувати про майбутнє та мотивують ставити виклик наявним обставинам, щоб створити кращі умови у власному житті.

З огляду на це життєві прагнення можна розглядати як своєрідний індикатор горизонту можливостей, який суб'єкт пов'язує зі своїм майбутнім у певному соціальному середовищі. Відтак аналіз прагнень молоді допомагає виявити не лише її індивідуальні мотивації, але й ступінь довіри до соціальних інститутів, очікування щодо стабільності та готовність пов'язувати власне майбутнє з майбутнім держави. Саме через ці параметри життєві прагнення набувають аналітичної значущості для дослідження безпекової політики.

Життєві прагнення молоді мають значення не лише на рівні індивідуальної мотивації, а й у соціальному вимірі, оскільки пов'язані з процесами відтворення людського капіталу. Людський капітал набуває стратегічної ваги у структурі чинників національної безпеки країн світу на тлі демографічного старіння населення економічно розвинених держав, високої демографічної динаміки Африканського континенту, людських втрат геополітично турбулентних регіонів. Успіх довготривалого зростання та сталості національних економік залежатиме від наявності інструментів ефективної інтеграції молодих працівників у стратегічні галузі господарства.

Це особливо важливо в контексті української повоєнної розбудови, оскільки головним викликом стане повернення не економічних довоєнних показників, а демографічних. «Відновлення демографічної сфери, – за словами Н. Лібанової, – відбувається значно повільніше, ніж, скажімо, економічної, оскільки практично неминучими наслідками системних потрясінь, а воєн і поготів, є підвищення смертності, зниження народжуваності, масштабні міграційні хвилі, зростання і загострення захворюваності, руйнування сімей тощо... Процес демографічного відновлення може розтягтися на десятиліття або відбуватися, навпаки, доволі швидко – відновлення чисельності населення

України до рівня 1941 р. зафіксовано першим же повоєнним переписом 1959 р., а Білорусі – лише переписом 1979 р.» (Лібанова 2024, 10).

Демографічне відновлення набуває особливої ваги, бо воно ж зумовить і динаміку економічної трансформації України. Ці завдання «ляжуть на плечі» молодого покоління. Тому впроваджені вже зараз національні молодіжні політики мають сприяти «розпакуванню» потенціалу молодих технологічно грамотних працівників для задоволення потреб не лише локальних, а й глобальних ринків праці.

Для професійної самореалізації молодого працівника важливими є два чинники: культурний, а саме його власні кар'єрні амбіції та прагнення, та соціально-системний, що стосується загальної економічної ситуації й структури ринків праці країни, регіону, глобального світу. Так, на Всесвітньому економічному форумі 2025 р. було озвучено, що наразі середній показник безробіття у світі найнижчий, починаючи з 1991 р. «Завдяки стабілізації економічних перспектив і послабленню інфляції глобальний рівень безробіття, що становить 4,9 %, опустився до найнижчого показника з 1991 р. Однак цей узагальнений показник приховує низку диспропорцій. Якщо в країнах із середнім рівнем доходу безробіття скоротилося, то в країнах із низьким рівнем доходу воно, навпаки, зросло з 5,1 % у 2022 р. до 5,3 % у 2024 р.» (Future of Jobs 2025, 8).

Також згідно з даними, наведеними у звіті Всесвітнього економічного форуму, зберігається гендерна нерівність у показниках зайнятості та безробіття. Водночас у країнах із високими рівнем доходу на душу населення показник гендерної нерівності під час працевлаштування становить близько 0,4%, у країнах з низьким доходом – показники безробіття теж приблизно однакові у групах чоловіків та жінок, хоча по окремих країнах становить до 7,5%, де статистика зумовлюється культурними та релігійними гендерними рольовими приписами. «Починаючи з 2020 р., коли глобальний рівень безробіття для обох статей сягнув пікового значення 6,6 %, рівень безробіття серед чоловіків знизився до 4,8 %, тоді як серед жінок він залишається вищим і становить 5,2 %» (Future of Jobs 2025, 8).

Очікувано, рівень безробіття серед молоді вищий і становить близько 13 %. Водночас цей показник слід інтерпретувати обережно, оскільки значна частина молодих людей залучена до освіти, стажувань або підготовчих форм професійної діяльності, які фактично пов'язані з майбутньою роботою, але формально не вважаються оплачуваною зайнятістю.

Важливим для оцінювання економічних перспектив спільноти є показник чисельності молодих людей, що належать до категорії NEET (Not in Education, Employment or Training), тобто тих, хто не навчається, не працює і не проходить професійної підготовки. У середньому цей показник у світі становить 21,7 %. Водночас він суттєво відрізняється залежно від рівня економічного розвитку країн. У державах із високим рівнем

доходу частка NEET становить 10,1 %, у країнах із доходом вище середнього – 17,3 %. Найвищі показники спостерігаються у країнах із низьким рівнем доходу, де частка молоді, незалученої до освіти чи праці, коливається від 25,9 до 27,6 %. Світовий ринок праці змінюватиметься ще стрімкіше у наступні п'ять років. Серед чинників, які визначатимуть його динаміку – технологічні зміни, зелений перехід, гео економічна фрагментація, економічна невизначеність, демографічний зсув (Демчук 2023, 227).

Отже, людський капітал, передусім молоде покоління, дедалі більше набуває стратегічного значення в системі чинників національної безпеки та довгострокового економічного розвитку держав. Демографічні трансформації, глобальні зміни на ринку праці та технологічні виклики підсилюють роль ефективної інтеграції молоді в економічні процеси. Водночас важливим є не лише вплив структурних викликів середовища, а й рівень життєвих і професійних очікувань молоді, її трудова культура та готовність до активної самореалізації. Амбітність, орієнтація на освіту й професійний розвиток, а також світоглядна готовність до продуктивної праці формують потенціал молодого покоління як ресурсу соціальної стійкості та економічного зростання.

Для забезпечення довгострокового економічного розвитку держави важливими є не лише статистичні показники актуальних потреб ринку праці та демографічного відтворення країни, а й національна трудова культура. Саме завдяки останній соціологічні кількісні дані конвертуються в якісні – в індекс добробуту населення.

Культура праці – це сукупність професійних стандартів, організаційних моделей і мотиваційних настанов, які разом формують ставлення та участь людини у трудових відносинах. Отже, складовими культури праці виступають цінності праці, трудові практики та трудові очікування. Якщо дві перші складові – цінності та практики – легко оприявнюються в дійсності, то трудові прагнення постають як вольові інтенції чи ідеалізовані уявлення про майбутнє. Але саме в цьому і полягає їх соціально-трансформаційний потенціал.

З роботою пов'язані не лише прагнення задовольнити фізичні потреби, але й низка нематеріальних запитів. Так, налагодження благополучного приватного життя – його ритміки, рівня інтересів, вишуканості дозвілля, продуктивного використання вільного часу – сприяє впорядкуванню публічного, зокрема трудового, виміру життя, з яким пов'язане задоволення інших екзистенційних потреб – соціальної захищеності у майбутньому, кар'єрного розвитку, самоактуалізації, соціального внеску, приналежності, особистого розвитку тощо.

Культурні цінності значною мірою впливають на пріоритезацію життєвих і трудових прагнень працівника. Така характеристика культури, виокремлена Г. Хофстеде (Hofstede, Hofstede, and Pedersen 2002) як ставлення до невизначеності та довгостроковості планування, також впливає на рівень прагнень молодого працівника: якщо

бажаним є швидкий прибуток, тоді обиратиметься вид діяльності, де навчально-підготовчий етап буде коротким і швидким перехід до праці й можливості заробляти кошти. Натомість стабільніші та безпечніші соціально-економічні умови сприяють готовності інвестувати більше часу в освіту, опанувати складніші компетентності та орієнтуватися на довгострокові професійні результати, що мають ширший суспільний ефект.

Разом з тим у звіті Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD 2025) за 2025 р. головним соціальним викликом названо невизначеність життєвих, зокрема трудових, прагнень підлітків: рівень кар'єрної невизначеності з-поміж них зростає, і лише 6 % представників покоління зуміє визнати досягнення лідерських позицій як свою головну кар'єрну мету. Тому на тлі цієї невизначеності важливо проактивно формувати зустрічну пропозицію для молоді щодо переваг тієї чи іншої кар'єрної траєкторії. «Ринок праці та політики в галузі праці визначають, наскільки вузьким чи широким є діапазон реалістичних прагнень молоді людини. Обмежений набір умінь може мотивувати людей займатися освітою та розвивати навички, щоб відкрити більше перспектив для втілення прагнень» (OECD 2025, 15). Такі складові державних політик у галузі праці, як ранжування ставки оплати праці, обов'язковий соціальний пакет, правова рамка відносин між роботодавцем та працівником тощо, формують уявлення про престижність професій і перспективність різних кар'єрних шляхів.

Водночас великим попитом з-поміж молоді користується така форма працевлаштування, як фріланс, тобто самозайнятність, неформальна зайнятність – самостійне, позаофісне виконання робочих завдань без укладення договору з роботодавцем. З одного боку, відсутність дисциплінарних обмежень щодо організації роботи дає працівнику необхідну мобільність для виконання творчих завдань, з іншого боку, позбавляє його належних соціальних гарантій: пенсійних відрахувань, страхування здоров'я, приналежності до організації, через яку здобувається соціальна та професійна ідентичність, кола однодумців, можливості командної роботи, що є запорукою професійного вдосконалення, навчання на робочому місці, відточування майстерності й формування кар'єрних амбіцій.

Інший сучасний виклик – технологічні зміни, що потребують розвинених цифрових навичок. Це, своєю чергою, сприяє поляризації ринку праці на високооплачувану, високоінтелектуальну технологічну сферу та нижчеоплачувану, але теж високозатребувану ручну чи фізичну працю. В зоні ризику перебуває «середина» – спеціалізована робота середньої складності, яка з найбільшою вірогідністю може бути замінена автоматизованими системами. Рівень цифрової грамотності постає новим чинником суспільної нерівності, який впливатиме не лише на доступ до матеріальних благ, а й на рівень прагнень, амбіцій, широти мислення та впливу на соціальне життя.

Ще один чинник посилює напругу серед трудової молоді – невизначеність майбутнього. Його нечіткість охоплює не лише структурні, але й такі світоглядні явища, як ціннісно-сміслові підґрунтя суспільства. Уявлення про добре, належне змінюються так само швидко, як і про шкідливе чи непристойне, що утруднює спроможність вибудувати довгострокові життєві плани. Це виклики, з якими повною мірою не стикалися попередні покоління. «Прагнення сучасної молоді можуть відрізнитися від прагнень попередніх поколінь. Сьогоднішня молодь «працює, щоб жити, а не живе, щоб працювати». Робота / кар'єра може бути не головною метою в житті молоді людини. Роботу частіше можна розглядати як засіб для досягнення мети (тобто для забезпечення сім'ї), тоді як у попередніх поколіннях все було спрямоване на розвиток кар'єри» (Gardiner and Goedhuys 2020, 34). Сучасна молодь бере до уваги такі чинники загального суспільного благополуччя, як екологічна безпека, справедливий розподіл матеріальних благ, соціальна справедливість, а не лише особисту вигоду. Працевлаштування багатьма молодими людьми сприймається як необхідність, що забезпечує виживання, а не засіб самореалізації.

Відповідно до результатів соціологічного дослідження (Future of Jobs 2025), у ході якого було опитано 24 766 респондентів із 191 країни, жінкам загалом притаманно очікувати, що робота допоможе зробити внесок у розвиток суспільства чи соціальної групи. У країнах Далекої Азії у жінок головний пріоритет – заробітна плата і фінансові переваги, що дають свободу. Для жінок Середньої Азії та північної Африки пріоритетом є баланс між роботою та особистим життям, оскільки в цих регіонах ведення домашніх справ, турбота про сім'ю – переважно жіноча роль. Представниці європейського та північноамериканського регіонів пріоритетують можливість їздити у закордонні поїздки по роботі, це також притаманно країнам з доходом вище середнього. У країнах з високим рівнем добробуту закордонні відрядження не є запитуваними. Там важливий баланс роботи й приватного життя.

Молоді чоловіки, за результатами опитування, повсюди спершу оцінюють рівень оплати праці, водночас їм в усіх регіонах притаманний страх виявитися неконкурентоспроможними через відсутність досвіду чи нових цифрових навичок. Серед молоді віком 18–37 років ставлення до розвитку технологій здебільшого позитивне (технології покращують рівень життя і не є конкурентом під час працевлаштування). Найоптимістичнішими є молоді люди Північної Америки та Далекої Азії, Південної Африки, Карибського басейну. Найпесимістичніші – європейці. Водночас рівень комп'ютерної грамотності в Європі – один з найвищих у світі. Однак світоглядні ідеології екологічного, розміреного, повільного життя, що пропагуються у медіа та освітніх закладах, обмеження часу, проведеного перед екранами гаджетів для дітей, зростання психологічної культури турботи про себе, формують у європейців обережне ставлення до діджиталізації всіх сфер життя.

Прагнення – це навичка, яка здобувається в період соціалізації людини, і запозичується із соціального середовища. Це те, що допомагає зберігати цілеспрямованість та наполегливість у роботі, незалежно від рівня невизначеності майбутнього, або ж навпаки – всупереч йому. Показник життєвих прагнень молоді постає безпековим чинником для держави. Він корелюється з такими маркерами, як очікування від майбутнього (ставлення до майбутнього), очікування щодо організаційної культури установи чи підприємства, цінність продуктивності праці чи просто зайнятості. Рівень прагнень для молоді людини є стимулом планування та розбудови майбутнього, а для держави – підставою економічного розвитку та суспільного благополуччя.

Тому формування амбітних, але й реалістичних прагнень у молоді – одне із завдань молодіжної політики держави, оскільки ніхто не народжується з високим чи низьким рівнем життєвих прагнень. Дозвіл на них отримується від суспільства, малих спільнот, що формують ідентичності людини. «Прагнення – це навичка, яку розвинули не всі молоді люди, тому їй потрібно навчати за допомогою молодіжних програм. Потрібно заохочувати молодь думати про своє майбутнє реалістично та розширювати її можливості» (Endleman, Brittain, and Vaillancourt 2022, 39). Оптимальний рівень прагнень – такий, коли бажаний рівень життя вищий, аніж наявний, і респондент має засоби (знання, навички, досвід, репутацію) для втілення своїх амбіцій. Індекс реалістичності досягнень операціоналізується за формулою «підстави досягнень / прагнення»: $Realism\ Index = \text{підґрунтя досягнень} / \text{прагнення}$.

«Підґрунтя для досягнень» передбачає соціально-економічне становище сім'ї, успіхи у навчанні (оцінки), тип населеного пункту, тип та рейтинг школи, соціально-економічний рейтинг країни соціалізації тощо. Для оцінювання показника «Прагнення» потрібно брати до уваги бажаний молоді людиною рівень освіти, доходу, бажаний соціальний статус, професію. Оптимальним показником за цією формулою буде наближення RI до одиниці, але все ж нижчі від неї цифри: прагнення мають бути більшими за наявні в дійсності інструменти їх досягнення для збереження здорової життєвої мотивації молоді людини.

Оптимальний коефіцієнт реалізму – в межах 0,9–0,7. Ситуація, коли прагнення значно не збігаються з реально наявними передумовами та інструментами для їх досягнення, називається «прогалиною очікувань» (0,3–0,1). Усвідомлення значних масштабів цієї прогалини призводить до перебільшеного соціального песимізму й економічної пасивності, короткочасового життєвого планування, орієнтування на стратегію виживання замість самореалізації та процвітання.

Високий рівень життєвих очікувань молоді – це підстава для конструювання позитивної моделі майбутнього для всього суспільства загалом. Однак важливо зважати на обґрунтованість цих прагнень, можливість їх практичної інструменталізації. Тобто амбітність має бути адаптивною (досяжні цілі,

гнучкість, толерантність до невдач, довгострокова мотивація), а не дисфункціональною (нереалістично високі цілі, страх невдачі, залежність від зовнішнього визнання, ризик вигорання та розчарування). У науковій літературі термін «амбіційність» часто замінюється близьким за сенсом «перфекціонізм». «Позитивний перфекціонізм, також відомий як адаптивний перфекціонізм, пояснюється як поведінка, за якої люди прагнуть досягнень, демонструючи водночас здатність керувати цією поведінкою залежно від ситуації. Негативний або дезадаптивний перфекціонізм пояснюється як поведінка, спрямована на уникнення невдач, їй притаманне встановлення недосяжного рівня продуктивності, одночасно завищена самооцінка та нищівна самокритичність» (Endleman, Brittain, and Vaillancourt 2022, 39). Адаптивний перфекціонізм допомагає досягати результатів через оптимальні вимоги людини до себе й гнучку рефлексію щодо набутого досвіду, а дезадаптивний створює постійний тиск через орієнтацію на безпомилковість, незмінність визначених цілей чи шляху їх досягнення.

Для виховання достатнього рівня життєвих прагнень серед молоді важливими є як трансльовані через освітній контент світоглядні наративи, поведінкові моделі та ідеали, так і набуття молодими людьми практичних навичок пошуку роботи, дослідження запитів ринку праці, досвіду роботи та індивідуального заробітку для формування релевантної культури споживання та фінансового планування.

За цією логікою процес здобуття освіти – це насамперед підготовка дитини до дорослого життя у конкретному суспільстві, а не напакуювання її якомога більшим об'ємом розрізної інформації для підготовки до «життя у світі» загалом і готовності до будь-яких ситуацій зокрема.

Узагальнюючи наведені теоретичні та статистичні положення, доцільно перейти до аналізу емпіричних даних щодо життєвих прагнень української молоді в умовах війни. Цей матеріал дає змогу конкретизувати, як освітні, професійні та міграційні орієнтації молодого покоління пов'язані з безпековими параметрами суспільства, зокрема з його соціальною стійкістю, демографічною динамікою та потенціалом відновлення.

Глобальний молодіжний проект «U-Report», що реалізовується громадською організацією «YouthUp» та Представництвом Дитячого фонду ООН (Юнісеф) в Україні, на підставі регулярних опитувань української молоді через віртуальні застосунки, оприлюднив дані щодо пануючих настроїв з таких питань, як насильство в міжособистісних стосунках, освіта й міграційні настрої, професійна орієнтація.

Показники освітніх та професійних планів, наведених у дослідженні, особливо цікаві в контексті з'ясування актуальних життєвих прагнень української молоді. Так, з 6183 респондентів віком від 14 до 34 років планують далі здобувати професійну чи вищу освіту – 91,8 %. Це засвідчує тенденцію до збереження престижності освіченості серед українців, а також схильність

«пропрацювати» майбутнє саме через освіту. З іншого боку, 23 % респондентів, які планують продовжувати навчання, ще не визначилися зі спеціальністю та навчальним закладом, а отже вони орієнтуються не на запити ринку праці чи власні уподобання, а на поширений соціальний стереотип, що освіта (вища) потрібна як атрибут обов'язкового набору життєвих здобутків, що не завжди пов'язаний з реальною кар'єрною траєкторією.

Це підтверджується і наступними відповідями респондентів на питання, що вплине на вибір ними закладу подальшої освіти. Так, престижність майбутньої професії приваблює 34,4 % респондентів, рейтинг ЗВО – 20,8 %, невеликий конкурс на бюджетні місця – 11,8 %. Останній показник відображає чисельність групи тих респондентів, чий життєвий вибір здійснюється за принципом «найменшого опору», найменших зусиль, а система життєвих прагнень орієнтована на стратегію виживання.

У контексті українських безпекових пріоритетів цікавим є показник міграційних намірів молоді. Так, за даними опитування «Чотири роки війни: що змінилося для молоді», проведеного UReport UNICEF Ukraine й оприлюдненими у лютому 2026 р. (опитано 3202 респонденти з різних регіонів та закордоном, вікова вибірка – молодь до 30 років) (UReport 2026), частка молоді, яка переїхала в інший регіон проживання через війну, становить 34 %, з них за кордон виїхало 18 %, при тому 11 % вже повернулися. За кордоном лишилося 7 %, з них лише 3 % не планують повертатися. Не переїжджали 56 %. Серед тих, хто не виїздив, 12 % ще планують це зробити. Серед причин, які мотивують їх до переїзду – 38 % безпечніші умови проживання на тлі воєнних загроз в Україні, кращі медпослуги – 6 %, кращий доступ до освіти 18 %, кращі можливості для навчання – 23 %, наявність за кордоном родичів чи близьких друзів – 1 %. Отже, найвагоміші аргументи для української молоді щодо еміграції стосуються безпеки та освіти.

Разом з тим, головними чинниками, які спонукали б українську молодь за кордоном повернутися, респонденти виокремили припинення воєнних дій – 67 %, 4 % – доступ до якісної освіти, 3 % – покращення освітнього процесу, 5 % – друзі, родина, міцні соціальні зв'язки в Україні. Отже, для молоді в еміграції превалюючою є стратегія виживання.

Цікавим маркером оцінювання молоддю життєвих перспектив в Україні та за кордоном є реакція на твердження «Я можу повністю реалізувати свій потенціал в Україні» за 5-бальною шкалою, де 1 – зовсім ні, а 5 – цілковита згода. Підсумок відповідей має такий вигляд: «1» – 6 %, «2» – 16 %, «3» – 37 %, «4» – 26 %, «5» – 15 %. Отже, загалом позитивний образ України та її майбутнього підтвердили 78 % молодих українських респондентів. З іншого боку, на запитання «Я можу повністю реалізувати свій потенціал за кордоном?» відповіді розділилися так: «1» – 10 %, «2» – 16 %, «3» – 33 %, «4» – 28 %, «5» – 13 %. Позитивні очікування щодо майбутнього поза Україною мають 76 % респондентів, що лише на 2 % менше порівняно з очікуваннями щодо

спроможності самореалізуватися в Україні, а отже просторовий вимір цього майбутнього не має для молоді великого значення. Швидше за все, цій віковій категорії загалом притаманний оптимістичний погляд на своє власне (індивідуальне) майбутнє та низьке усвідомлення соціальної обумовленості життєвих перспектив.

Наведена статистика свідчить, що українська молодь загалом характеризується високим рівнем життєвих прагнень, передусім у галузі освіти, професійного становлення та самореалізації. Освіта сприймається як один із головних інструментів побудови майбутнього. Водночас ці прагнення не завжди мають визначений і практично зорієнтований характер.

Щодо відмінностей між молоддю в Україні та за кордоном, статистика показує радше не протиставлення, а зсув пріоритетів залежно від життєвих обставин. Для молоді, яка перебуває в Україні або не має досвіду виїзду, помітнішими є прагнення, пов'язані з освітою, професійною перспективою та реалізацією потенціалу. Для тих, хто перебуває за кордоном, істотно зростає роль безпекового чинника і ставлення до еміграції як до тимчасової та ресурсної ситуації для долучення до кращих освітніх, виробничих практик. Тобто для частини молоді міграція є не відмовою від амбіцій, а способом їх реалізації в безпечнішому середовищі.

Обговорення

Отримані результати свідчать про відмінність життєвих стратегій української молоді залежно від контексту перебування. Молодь, яка залишається в Україні, демонструє більшу орієнтацію на стратегію самореалізації, тоді як молодь, що перебуває за кордоном, більшою мірою пов'язує власні життєві перспективи з базовою умовою безпеки. Це підтверджується результатами опитування, у якому серед чинників можливого повернення домінує припинення воєнних дій (67 %), тоді як освітні можливості, якість освітнього процесу та соціальні зв'язки мають значно меншу вагу серед пріоритетів молоді за кордоном. Отже, реалізація життєвих прагнень для цієї групи значною мірою залежить від стабілізації безпекового середовища.

Ці результати узгоджуються з дослідженнями, що підкреслюють значення відчуття безпеки для освітніх і професійних орієнтацій молоді. Зокрема, у систематичному огляді фінських дослідників (Mogil et al. 2021) показано, що безпечне освітнє середовище не лише знижує психологічну напругу, а й позитивно впливає на академічні результати та мотивацію до навчання. Український досвід демонструє складнішу конфігурацію цього зв'язку. Молоді люди, які залишаються в Україні під час війни, перебувають у ситуації підвищених фізичних ризиків, однак продовжують функціонувати у звичному соціокультурному середовищі, що знижує рівень психологічної дезорієнтації та дає змогу зберігати довгострокові освітні й професійні орієнтири.

Натомість молодь, яка вимушено перебуває за кордоном, хоча й знаходиться у більш безпечних фізичних умовах, стикається з викликами культурної адаптації, мовних бар'єрів та необхідністю інтеграції

у нові соціальні й освітні системи. У таких умовах життєві стратегії частіше набувають рис адаптації та забезпечення базової стабільності, що може пояснювати більшу вагу безпекового чинника у системі життєвих пріоритетів цієї групи. Отже, різниця між орієнтаціями на самореалізацію та виживання відображає не стільки різницю у рівні амбіцій, скільки відмінності у соціальних умовах, у яких молодь вибудовує власні життєві перспективи. А вони формуються під впливом не лише індивідуальних амбіцій, а й інституційного та безпекового середовища, яке визначає горизонт можливих життєвих стратегій.

Висновки

Життєві прагнення молоді є важливим індикатором соціальної стійкості та безпекового потенціалу держави в умовах війни, оскільки вони відображають готовність нового покоління інвестувати у власну освіту, професійний розвиток, економічну активність і пов'язувати власне майбутнє з майбутнім країни. Високий рівень життєвих прагнень молоді прямо пов'язаний із відтворенням людського капіталу, соціальною стійкістю суспільства та довгостроковими можливостями повоєнного відновлення.

На тлі сучасних трансформацій у країнах західного світу дедалі помітнішими стають тенденції до зниження орієнтації молоді на традиційні моделі кар'єрного успіху. Зокрема, міжнародні дослідження фіксують зростання професійної невизначеності серед підлітків і молоді.

На цьому тлі українська молодь демонструє порівняно високий рівень вмотивованості, освітньої орієнтованості та готовності до професійної самореалізації. Для більшості молодих українців освіта залишається базовим інструментом побудови майбутнього, а професійна реалізація сприймається як досяжна й бажана перспектива. Попри війну, українська молодь загалом зберігає життєві прагнення та виявляє здатність адаптувати життєві стратегії до умов воєнної нестабільності.

Список літератури

1. Демчук В. С. Дайджест опитувань U-Report: I квартал 2023 р. (насильство в міжособистісних стосунках, освіта та міграційні настрої, професійна орієнтація). *Український соціум*. 2023. № 2 (85). С. 220–230. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2023.02.220>
2. Лібанова Н. Резильєнтність соціоекономічної системи України до шоків, спричинених війною: специфіка формування і реагування. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 4 (58). С. 3–23. DOI: [10.15407/dse2024.04.003](https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003)
3. Чотири роки війни. Що змінилося для молоді: опитування U-Report. *UNICEF Ukraine*. 2026. 27 січня. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinions/> (дата звернення: 21.01.2026).
4. Endleman S., Brittain H., Vaillancourt T. The longitudinal associations between perfectionism and academic achievement across adolescence. *International Journal of Behavioral Development*. 2022. Vol. 46, Issue 2. DOI: [10.1177/01650254211037400](https://doi.org/10.1177/01650254211037400).
5. *Future of Jobs Report*. World Economic Forum. 2025. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_Report_2025.pdf дата звернення: 11.01.2026.
6. Gardiner D., Goedhuys M. Youth aspirations and the future of work: a review of the literature and evidence. *ILO Working Paper*. 2020. № 8. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/263075/1/ilo-wp08.pdf> дата звернення: 21.01.2026.

7. Hofstede G., Hofstede G. J., Pedersen P. *Exploring culture: exercises, stories and synthetic cultures*. John Murray Business Academy, 2002. 272 p.

8. Mori Y., Tiiri E., Khanal P., Khakurel J., Mishina K., Sourander A. Feeling unsafe at school and associated mental health difficulties among children and adolescents: a systematic review. *Children*. 2021. Vol. 8 (3). <https://doi.org/10.3390/children8030232>.

9. *The state of global teenage career preparation*. Organisation for Economic Co-operation and Development. 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-state-of-global-teenage-career-preparation_d5f8e3f2-en.html дата звернення: 20.01.2026.

References

1. Demchuk, Volodymyr. 2023. "Daidzhest opytuvan U-Report: I kvartal 2023 r. (nasylstvo v mizhosobystisnykh stosunkakh, osvita ta mihratsiini nastroi, profesiina orientatsiia)" [Digest of U-Report surveys: Q1 2023 (interpersonal violence, education and migration attitudes, career guidance)]. *Ukrainskyi sotsium* [Ukrainian Society] 2 (85): 220–230. <https://doi.org/10.15407/socium2023.02.220>.

2. Libanova, Ella. 2024. "Rezylientnist sotsioekonomichnoi systemy Ukrainy do shokiv, sprychynenykh viinoiu: spetsyfika formuvannia i reahuvannia" [Resilience of Ukraine's socioeconomic system to war-induced shocks: specifics of formation and response]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* [Demography and Social Economy] 4 (58): 3–23. <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.003>.

Дата першого надходження: 08.02.2026.

Дата прийняття до друку: 25.02.2026.

Дата публікації: 21.04.2026.

Larysa Osadcha

YOUTH LIFE ASPIRATIONS AS A FACTOR OF SECURITY POLICY IN TIMES OF WAR

Introduction. The article examines youth life aspirations as an important sociocultural and security factor in the development of contemporary societies. **The aims and tasks.** The aim of the study is to conceptualize the notion of "life aspirations" in relation to work culture and to analyze the specific features of the life and professional orientations of modern youth in the global context and in Ukrainian society in particular. **Research methods.** Research methodology of the study is an interdisciplinary approach combining conceptual analysis, the comparative method, and the interpretation of sociological and statistical data from international and national studies. Such an approach allows considering life aspirations as a sociocultural phenomenon shaped at the intersection of individual ambitions, educational opportunities, and the structural conditions of the labor market. **Research results.** The article demonstrates that the formation of youth life aspirations is determined by the interaction of cultural and socioeconomic factors. Cultural factors include work values, levels of career ambition, and educational orientations, while socioeconomic factors include the structure of the labor market, access to education, technological transformations, and the level of social security. The analysis of international statistical data revealed key trends in the contemporary labor market, including growth in youth unemployment, the influence of digital literacy on social stratification, and the deepening of social inequality. The study shows that Ukrainian youth generally maintain high educational and professional aspirations and demonstrate adaptive motivation and the ability to rethink life strategies under wartime conditions. **Discussion.** This study offers a novel interpretation of youth life aspirations as an indicator of national security and combines the analysis of work culture with the study of life strategies of Ukrainian youth in the context of war. **Conclusions.** Youth life aspirations emerge as an important indicator of social well-being, economic resilience, and national security. The formation of ambitious yet realistic life expectations among young people is therefore identified as an important task of state youth and education policy.

Keywords: youth life aspirations, work culture, human capital, youth policy, national security.

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.42.21033>

УДК 17:004.8(045)

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЛЮДИНИ І ТЕХНІКИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Олена Сідоркіна

Державний університет «Київський авіаційний інститут»
olena.sidorkina@npp.kai.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-8624-2398>

Анотація. Досліджено морально-етичні аспекти взаємодії людини і техніки в умовах сучасного інформаційного суспільства. Підкреслено, що техніка перстає бути лише інструментом, перетворюється на середовище існування, яке визначає комунікацію, працю, пізнання та самореалізацію. Проаналізовано еволюцію моральної свідомості через моделі «кола», «спіралі» та «трикутника», що відображають інтеграцію етики, політики й технологій. Особливу увагу приділено викликам цифровізації, штучного інтелекту та глобальних мереж, які потребують нових етичних рамок, заснованих на відповідальності, справедливості та гідності людини.

Наголошено, що інтеграція технологічного прогресу в етичний простір є необхідною умовою сталого та гуманістичного розвитку суспільства.

Ключові слова: моральна свідомість, етика техніки, інформаційне суспільство, цифровізація, штучний інтелект, відповідальність, гідність, сталий розвиток.

Вступ

Сучасне інформаційне суспільство характеризується глибокими трансформаціями, що охоплюють усі галузі життя людини. Техніка та технології стають не лише засобами, а й середовищем, яке формує нові соціальні практики. Технологічний прогрес є характерною ознакою сучасного етапу розвитку цивілізації, що має глобальний прояв і сприяє змінам у соціальних структурах, політичних інститутах, царині культури. У цьому контексті, моральна свідомість постає як ключовий чинник, здатний забезпечити баланс між інноваціями та гуманістичними цінностями. Взаємозв'язок морально-етичних та технологічних параметрів суспільства проявляється не лише у практичній площині формування галузевих і корпоративних принципів у системі людина-техніка та людина-техніка-людина, але й формує потребу подальшого аналізу соціально-філософських аспектів цієї взаємодії, застосування концептуальних положень соціальної філософії до визначення якісних характеристик сучасного історичного типу моральної свідомості. Швидкі темпи технологічних змін у базисних умовах життєдіяльності сучасного суспільства безпосередньо впливають на можливість реалізації усталених морально-етичних норм, правил, підходів та оцінок, що має практично-прикладне значення. Все це постійно актуалізує необхідність досліджень зазначеного кола питань.

Розгляд соціально-філософських аспектів морально-етичної взаємодії людини і техніки в умовах сучасного інформаційного суспільства здійснювався нами на основі аналізу багатьох праць, у яких аналізувалися загальні особливості комунікативного простору інформаційного суспільства (Дротянко 2021; Сідоркіна 2024; Скиба 2024), а також робіт, безпосередньо присвячених різним аспектам становища людини та етичної сфери в епоху цифровізації (Воронкова, Дзьобань, і Соснін 2017; Йонас 2001; Коростильов, Круць, і Петрова 2024; Лебідь 2016; Павлова, Павлов, і Панасенко 2025; Проценко, Чубіна, і Дмитренко 2022; М. Л. Роганов і М. М. Роганов 2020; Скіннер 2020 та ін.).

Мета та завдання дослідження

Мета статті – проаналізувати сучасний тип моральної свідомості та визначити роль морально-етичної складової як чинника спрямування технологічного розвитку в інтересах суспільства з позицій соціально-філософського підходу.

Методологія дослідження

Теоретико-методологічну основу статті сформували головні теоретичні засади діалектичного підходу, принципи системного підходу, положення та проблематику етики науки і техніки. Також у своїх узагальненнях ми спиралися на філософські дослідження комунікативного дискурсу в сучасному суспільстві.

Результати дослідження

У сучасному світі моральна свідомість постає не як статична система норм, а як динамічна структура, що

постійно розширюється й адаптується до нових викликів. У соціально-філософському вимірі моральна свідомість розуміється як багатовимірна система, що поєднує індивідуальні цінності (гідність, відповідальність, співчуття), колективні норми (справедливість, рівність, довіра), глобальні стандарти (сталий розвиток, гармонія, мир).

Моральна свідомість сучасності характеризується кількома ключовими рисами, які пов'язані з особливостями сучасного етапу розвитку продуктивних сил, становлення інформаційного суспільства, процесами його глобалізації. Насамперед це інтегративність, як поєднання індивідуальних цінностей із колективними нормами та глобальними стандартами; динамічний характер розвитку, як перехід від циклічних повторів (традиційної моделі відтворення моральної свідомості) до поступального розвитку (модерністська модель відтворення моральної свідомості), що охоплює нові царини життя та гуманістичність, що передбачає орієнтацію на гідність, справедливість, співчуття й відповідальність як універсальні цінності.

Її еволюція не є статичною, а відбувається у формі розширення та інтеграції нових сфер, що можна описати через умовні моделі «кола», «спіралі» та «піраміди еволюції». Вони демонструють поступове охоплення нових галузей суспільства – від базової взаємодії етики, політики і технологій до комплексної системи глобальної відповідальності. Водночас етика у плані етики суспільної, найтісніше взаємодіє з політичними інституціями, сферою здійснення реальної політики та освоєнням нових технологій. Розглянемо далі зміст цих моделей.

Модель «коло» виступає як базова взаємодія етики, політики та технологій. Модель «спіралі» відрізняє діалектичний характер розвитку морально-етичної царини суспільства, коли кожен наступний цикл розвитку піднімає систему на новий рівень.

Одним із варіантів діалектичного розвитку може бути «подвійна спіраль» як взаємодія та взаємопідсилення кількох ключових галузей життєдіяльності. Розглянемо це на прикладі взаємодії процесів цифровізації та здійснення загальної кліматичної політики. Так цифрові інновації створюють інструменти моніторингу довкілля, «розумні» енергосистеми тощо. Кліматична політика задає цілі та стандарти, які стимулюють розвиток цифрових рішень у певному напрямку. На наступному етапі відбувається адаптація цифрової трансформації до екологічних стандартів, а політика бере до уваги нові технології. У підсумку формується нова стала система, коли обидві царини піднімаються на вищий рівень, формуючи зрілішу систему сталого розвитку. Така модель показує, що цифрова трансформація та кліматична політика взаємно підсилюють одна одну: технології допомагають реалізувати екологічні цілі, а екологічні стандарти стимулюють розвиток цифрових інновацій. Це створює безперервний цикл прогресу, який